5.4.2017

Suomen luonnonsuojeluliiton, Suomen Vapaa-ajankalastajien Keskusjärjestön ja WWF Suomen

ESITYS VESILAIN TARKISTAMISEKSI UUDEN KALATALOUSVELVOITTEEN MÄÄRÄÄMISEN OSALTA

Maamme virtavedet on pääosin valjastettu vesivoiman tuotantoon. Vesivoiman nopea rakentaminen nähtiin sotien jälkeen välttämättömyytenä, ja olemassa olevaa lainsäädäntöä kevennettiin vesivoiman nopean rakentamisen mahdollistamiseksi. Seuraukset olivat tuhoisia: vesiluontomme monimuotoisuus kärsi voimakkaasti ja lähes kaikki vaelluskalakantamme hävisivät. Koska vesilailla ei kyetty suojelemaan virtavesiluontoa, säädettiin 1980- ja 1990-luvuilla koskiensuojelulait, jotta edes osa virtavesiluonnosta saatiin pelastettua.

Viime vuosina vesiluonnon monimuotoisuuden ja arvokkaiden vaelluskalakantojen elvyttäminen on noussut kiireelliseksi tavoitteeksi sekä Suomessa että EU:n laajuisesti. Uhanalaisten vaelluskalakantojen elvyttäminen on myös yksi hallituksemme kärkihankkeista.Vanhojen vesitalouslupien päivittäminen on keskeinen toimenpide hyvien tavoitteiden toteuttamiseksi.

Suomen vaelluskalakantojen tila ja niiden elvyttäminen

Suomen luonnonvaraisista vaelluskalakannoista on jäljellä enää rippeet. Suurimmat lohijokemme on valjastettu vesivoimatuotantoon Teno-, Näätämö-, Tornion- ja Simojokea lukuun ottamatta. Näiden lisäksi maassamme on runsaasti pien- ja minivesivoimaloita, jotka katkaisevat uhanalaisten vaelluskalojen elinkierron.

Tarve luonnonvaraisten vaelluskalakantojen elvyttämiseen on viime aikoina kasvanut voimakkaasti. MMM:n vetämien valmistelujen tuloksena on valmistunut kaksi valtioneuvoston hyväksymää strategiaa: vuonna 2012 Kansallinen kalatiestrategia ja vuonna 2014 Kansallinen lohi- ja meritaimenstrategia. Näiden strategioiden ja vuonna 2016 voimaan astuneen kalastuslain tarkoituksena on siirtää kalakantojen hoidon painopiste istutuksista kalojen luontaisen elinkierron ylläpitämiseen ja palauttamiseen. Käytännössä tämä tarkoittaa kalateiden rakentamista, turhien vaellusesteiden purkamista ja kalastuksen säätelyä.

© PETTERI HAUTAMAA

Kalatiestrategia ja lohi- ja meritaimenstrategia ovat tärkeitä myös vesien- ja merenhoidon toteuttamiseksi (Vesienhoitosuunnitelmat 2016–2021 ja Suomen merenhoitosuunnitelman toimenpideohjelma 2016–2021). Näillä suunnitelmilla pyritään edistämään laaja-alaisesti vesien tilaa parantavia toimenpiteitä ja toteuttamaan EU:ssa yhteisesti hyväksyttyä lainsäädäntöä vesi- ja meriluonnon turvaamisesta. EU-lähtöinen vesienhoidon sääntely on muuttunut viime vuosina yhä sitovammaksi. Tämän vuoksi sieltä kumpuavat vaatimukset tulee yhä tarkemmin ottaa huomioon suomalaisessa lainsäädännössä, jotta rikkomuskanteilta vältyttäisiin.

Suomen vesivoimalat

Suomessa on 221 vesivoimalaitosta, joista 81 on minivesivoimaloita (alle 1 MW), 83 pienvesivoimaloita (1–10 MW) ja 57 yli 10 MW vesivoimaloita. Pien- ja minivesivoimaloiden merkitys energian tuottajana ja säätäjänä on marginaalinen, sillä niiden osuus Suomen vesivoiman vuosituotannosta on 9 prosenttia.

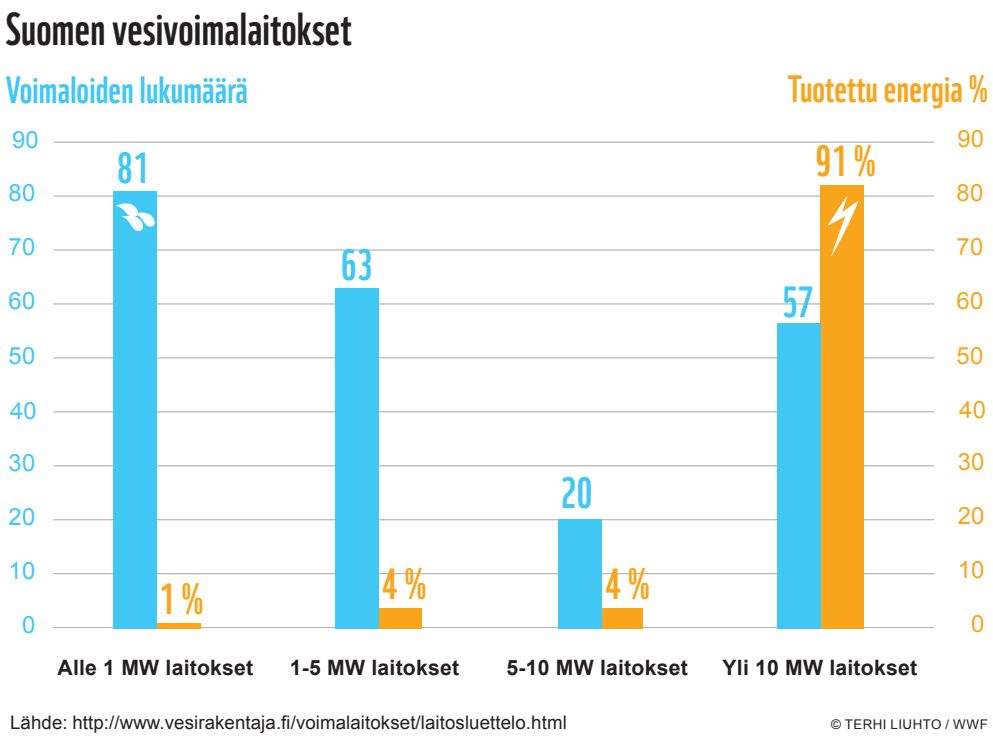

Lähde: http://www.vesirakentaja.fi/voimalaitokset/laitosluettelo.html

© TERHI LIUHTO / WWF

Alle 1 MW:n laitoksia on lukumääräisesti lähes 40 prosenttia laitoksista, mutta ne tuottavat vain noin yhden prosentin vesivoimalla tuotettavasta sähköstä. Tämä vastaa ainoastaan 0,2 prosenttia Suomen vuosittaisesta sähköntuotannosta. Nämä eivät myöskään läheskään aina kykene sähkönkulutuksen vaihteluihin reagoivan säätövoiman tuotantoon, vaan ovat tulovirtaaman varassa toimivia jokilaitoksia.

Vesilaki hidastaa vaelluskalakantojen elpymistä

Kalatiestrategia on edennyt hitaasti, koska vesivoimayhtiöt ovat olleet lähes poikkeuksetta haluttomia rakentamaan vapaaehtoisesti kalateitä tai luovuttamaan niihin tarvittavaa vettä. Kalateiden julkinen rahoitus on lisäksi riittämätön hallituksen myöntämästä kärkihankerahoituksesta huolimatta.

Keskeisenä ongelmana on vuonna 2011 uusittu vesilaki, joka vesivoimahankkeiden osalta on edelleen samanlainen kuin vesivoimarakentamisbuumin aikana. Vesilain valmistelussa ei pohdittu riittävästi EU:n vesipolitiikan puitedirektiivin vaatimuksia eikä se sisällä tarkoituksenmukaisia

ja tehokkaita keinoja vanhojen vesitalouslupien päivittämiseksi. Vesilaista puuttuvat niin ikään kytkennät uuteen kalastuslakiin.

Voimaloiden luvat ovat pysyviä. Niille määrätyt kalatalousvelvoitteet ovat yleensä kalojen istutuksia, jotka on todettu monilla entisillä lohijoillamme pahasti alimitoitetuiksi (RKTL 2014). Vesilaki antaa mahdollisuuden istutusvelvoitteen tarkistamiseksi, mikä mahdollistaa myös kalatien rakentamisen. Näin on hiljattain tapahtunut Kemijoella, jossa ELY-keskus hakee velvoitteiden tarkistamista**. Lupamääräysten tarkistaminen ei nykyisen vesilain mukaan saa kuitenkaan sanottavasti vähentää voimalan hyötyä ja muut kuin vähäiset edunmenetykset määrätään hakijan korvattaviksi.**

Yksityisillä haitankärsijöillä on harvoin kykyjä ja resursseja vetää kalatiehankkeita läpi tai maksaa niiden ylläpitokustannuksia. **Kalatiestrategiaa toteuttaessaan valtio siis joutuu maksamaan kalatiet ja korvauksen kalatien vedestä sekä toimimaan luvanhakijana ja -haltijana ja vastaamaan myös kalatierakenteiden ylläpidosta.** Näiden asioiden tulisi yksiselitteisesti kuulua haitanaiheuttajalle.

Erityisen vaikea tilanne on vanhojen pien- ja minivesivoimaloiden kohdalla, koska niissä ei usein ole lainkaan kalatalousvelvoitteita. Pelkkä veden luovutus valtion rahoittamaan kalatiehen on voimayhtiöiden oman käsityksen mukaan yleensä kohtuutonta. Näitä sähköntuotannon kannalta merkityksettömiä pieniä voimalaitoksia on maassamme lukuisia ja useimmiten vesistöissä, joissa elää uhanalaisia vaelluskalakantoja.

Edellä mainitut ongelmat ovat tiedossa myös valtionhallinnossa. Kalatiestrategiassa on esitetty tarve selvittää mahdollisuuksia hakea kalatalousvelvoitteita lupiin, joissa niitä ei ennestään ole sekä selvittää ja arvioida säännöstelylupien tarkistamistarve. Lisäksi esitetään tarve kehittää vesilainsäädäntöä niin, että vesivoimaloilta edellytettäisiin tiettyä minimivirtaamaa tai virtaamaosuutta vaelluskalojen nousua ja vaelluspoikasten alasvaellusta turvaamaan. Pienvesien suojelu- ja kunnostusstrategiassa (Ympäristöministeriön raportteja 27/2015) ja Uhanalaisten lajien suojelun toimintaohjelmassa (Suomen ympäristö 2/2017) on niin ikään esitetty vesilainsäädännön kehittämistä siten, että vailla kalatalousvelvoitteita oleviin lupiin voidaan asettaa kalatie- ja juoksutusvelvoite. Toimenpiteisiin lain muuttamiseksi ei olla kuitenkaan ryhdytty.

© PETTERI HAUTAMAA

Vesilakia on tarkistettava

Nykyinen lainsäädäntö hidastaa olennaisesti vaelluskalakantojen elvyttämistä ja EU:n yhteisen vesilainsäädännön täytäntöönpanoa sellaisena, millaiseksi se on EU-tuomioistuimen käytännössä viime vuosina muodostunut.

Suomen luonnonsuojeluliitto on esittänyt 14.8.2015 oikeus- ja työministeri Jari Lindströmille vesilain tarkistamista. Oikeusministeriö siirsi asian maa- ja metsätalousministeriölle arvioitavaksi, jossa katsottiin tarpeelliseksi ensin laatia selvitys Suomen vesivoimaloiden kalatalousvelvoitteista. Varsinais-Suomen ELY-keskuksen teettämä selvitys valmistuu lähiaikoina. Kyseinen selvitys luo hyvän pohjan vesilain tarkistamiselle, jossa kalateiden rakentamisen helpottamiseksi ja ympäristövirtaaman näkökulman lisäämiseksi tarkasteluun tulee ottaa ainakin seuraavat Vesilain pykälät: 3 luku 14 §, 21 § ja 22 §, 18 luvun 6 § ja 3 a§, 19 luvun 4 §, 5 §, 7 § ja 16 §.

Tekeillä olevan selvityksen lisäksi ehdotamme jo tässä vaiheessa, että valtioneuvosto käynnistää pikaisesti seuraavan lakiehdotuksen valmistelun eduskunnan hyväksyttäväksi:

Laki vesilain 3. luvun muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti *lisätään* vesilain (587/2011) 3. lukuun uusi pykälä seuraavasti:

22 a §
Uuden kalatalousvelvoitteen määrääminen

Lupaviranomainen voi hakemuksesta määrätä uuden kalatalousvelvoitteen sellaiseen lupaan, johon kalatalousvelvoitetta ei ole aikaisemmin sisältynyt, mikäli kyseisen luvan piirissä olevasta vesitaloushankkeesta aiheutuu kalakannalle ja kalastukselle vahinkoa.

Luvan haltijalle uuden kalatalousvelvoitteen määräämisestä koituvat edunmenetykset jäävät luvan haltijan vahingoksi, mikäli kyseessä olevaan lupaan kuuluvasta hankkeesta aiheutuu vahinkoa uhanalaiselle kalakannalle.

Hakemuksen 1 momentissa tarkoitetun uuden kalatalousvelvoitteen määräämiseksi voi tehdä haitallisen vaikutuksen kohteena olevan yksityisen edun haltija, kunta, valvontaviranomainen tai asiassa yleistä etua valvova viranomainen.

1 momentissa tarkoitettua hakemusta koskevan esityksen voi tehdä sellainen rekisteröity yhdistys tai säätiö, jonka tarkoituksena on ympäristön-, terveyden tai luonnonsuojelun taikka virkistyskäytön ja asuinympäristön viihtyisyyden edistäminen ja jonka sääntöjen mukaisella toiminta-alueella kysymyksessä olevat ympäristövaikutukset ilmenevät. Tässä momentissa tarkoitettu esitys tehdään yleistä etua valvovalle viranomaiselle.

Suomen luonnonsuojeluliitto *on luonnon monimuotoisuutta, kestävää elämäntapaa, ympäristönsuojelua ja kulttuuriperinnön vaalimista edistävä vahva valtakunnallinen kansalaisjärjestö. Sillä on 30 000 jäsentä, 15 piiriä aluetoimistoineen ja lähes 200 paikallisyhdistystä.*

Tapani Veistola
Erityisasiantuntija
Suomen Luonnonsuojeluliitto ry
tapani.veistola@sll.fi,
p. 0400 615 530

Suomen Vapaa-ajankalastajien Keskusjärjestö (SVK) *on maamme suurin vapaa-ajankalastajien järjestö, joka edistää vapaa-ajankalastajien kalastusmahdollisuuksia sekä neuvoo järjestäytyneitä ja järjestäytymättömiä vapaa-ajankalastajia kestävän käytön mukaisessa kalastuksessa. Järjestön 13 vapaa-ajankalastajapiirin 525 seurassa toimii yhteensä noin 40 000 kalastuksen harrastajaa.*

Markku Marttinen
Toiminnanjohtaja
Suomen Vapaa-ajankalastajien
Keskusjärjestö
markku.marttinen@vapaa-ajankalastaja.fi
p. 044 759 9717

WWF Suomi *on osa laajaa, kansainvälistä WWF-verkostoa, jolla on toimistoja noin 50 maassa ja toimintaa yli sadassa maassa. Rakennamme tulevaisuuden, jossa ihmiset ja luonto elävät tasapainossa. wwf.fi*

Matti Ovaska
Suojeluasiantuntija
WWF Suomi
matti.ovaska@wwf.fi,
p. 040 727 3149